

Agata Ziobroń

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0003-0398-460X

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA NIELETNICH W KONTEKŚCIE NEUROPRAWA (*NEUROLAW*) – ZAGADNIENIA WYBRANE

Wprowadzenie

W artykule podjęto tematykę odpowiedzialności karnej osób nieletnich. Przedstawiono praktykę w zakresie stosowania technik neurobiologicznych w celu określenia zdolności do występowania w procesie karnym i przypisywalności odpowiedzialności za popełniony czyn (*neurolaw in juvenile justice*). Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy tego typu środki mogłyby okazać się użyteczne w kontekście stworzenia uniwersalnego narzędzia mogącego doprowadzić do ujednoczenia zasad odpowiedzialności karnej nieletniego w Unii Europejskiej. Z uwagi na podjętą problematykę opracowania skoncentrowano się zwłaszcza na aspektach dotyczących stopnia rozwoju nieletniego. Postawiono hipotezę, iż neuroprawo może się okazać w ograniczonym stopniu użyteczne w kontekście oceny kryterium niepoczytalności, natomiast nieprzydatne w odniesieniu do ewentualnego przededefiniowania pojęcia nieletniości.

Neuroprawo (*neurolaw*). Zagadnienia praktyczne

Pojęcie „neuroprawo” zostało wprowadzone w 1990 r. przez J. Sherrod Taylora¹. Jest stosunkowo nową nauką interdyscyplinarną badającą relację między budową i funkcjonowaniem mózgu a prawem, zwłaszcza karnym², a także zastosowaniem neuronauki w praktyce prawniczej³. Wykorzystanie neuronauki w pra-

¹ F.X. Shen, *The overlooked history of neurolaw*, „Fordham Law Review” 2016, no. 85, s. 669.

² G. Meynen, *Neurolaw: recognizing opportunities and challenges for psychiatry*, „Journal of Psychiatry & Neuroscience” 2016, no. 41(1), s. 3.

³ G. Meynen, *Neurolaw: Neuroscience, Ethics, and Law. Review Essay*, „Ethical Theory and Moral Practice” 2014, no. 17, s. 819–829.

wie coraz częściej przykuwa uwagę przedstawicieli zagranicznej doktryny⁴. Neuroprawo intensywnie się rozwija, a na ten rozwój przeznaczane są znaczne dofinansowania⁵. Dowody z obrazowania funkcji i struktury mózgu coraz częściej znajdują zastosowanie w procesach karnych na świecie⁶, często wykorzystywane jako dowód okoliczności łagodzącej⁷, ale również powoływane przez oskarżyciela na poparcie okoliczności obciążającej z uwagi na niebezpieczeństwo ze strony sprawcy⁸, co wzbudza kontrowersje pod względem etycznym⁹. Wśród różnorodnych narzędzi używanych do neuroobrazowania praktycy i przedstawiciele doktryny koncentrują się głównie na obrazach uzyskiwanych z funkcjonalnego rezonansu magnetycznego (fMRI) i pozytonowej tomografii emisyjnej (PET)¹⁰. Inne techniki stosowane do oceny anomalii lub zaburzeń w budowie i funkcjonowaniu mózgu to: tomografia emisyjna pojedynczych fotonów (SPECT), elektroencefalografia (EEG), ilościowa analiza EEG (qEEG) oraz magnetoencefalografia (MEG)¹¹. Do zakresu wykorzystania neuronauk w praktyce prawniczej należy ocena zdolności do wzięcia udziału w procesie¹². Problematyka wykorzy-

---

⁴ H. Rosenthal, *Scanning for justice: Using neuroscience to create a more inclusive legal system*, „Columbia Human Rights Law Review” 2019, no. 50.3, s. 298.

⁵ <https://www.abajournal.com/magazine/article/millions-have-been-invested-in-the-emerging-field-of-neurolaw.-where-is-it-leading> (2.12.2020).

⁶ A. Alimardani, J. Chin, *Neurolaw in Australia: The Use of Neuroscience in Australian Criminal Proceedings*, „Neuroethics” 2019, no. 12, s. 255–270.

⁷ H. Rosenthal, *Scanning for justice...*, s. 302.

⁸ A. Alimardani, *Neuroscience, criminal responsibility and sentencing in an islamic country: Iran*, „Journal of Law and the Biosciences” 2018, no. 5(3), s. 724–742.

⁹ G-M. Gkotsi, V. Moulin, J. Gasser, *Neuroscience in the Courtroom: From responsibility to dangerousness, ethical issues raised by the new French law*, „Encephale” 2015, no. 41(5), s. 385–393. Jak wskazują A. Alimardani i J. Chin, udokumentowanie u oskarżonego istnienia ciężkiej, nieuleczalnej choroby mózgu powiązanej z wysokim ryzykiem powrotności do przestępstwa może się wiązać z wymierzaniem przez sąd surowszych kar celem ochrony społeczeństwa przed niebezpiecznym sprawcą. W odniesieniu do polskich warunków tego typu dowód mógłby spowodować zastosowanie środków postpenalnych uregulowanych w kontrowersyjnej ustawie o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób.

¹⁰ H. Rosenthal, *Scanning for justice...*, s. 298.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Do przykładów można zaliczyć przypadek, w którym u oskarżonego biegły neuropsycholog zdiagnozował chorobę naczyniowo-mózgową, której skutkiem były zaburzenia poznawcze przejawiające się w trudnościach z zapamiętywaniem i przetwarzaniem informacji. Dowód neuro naukowy został zaakceptowany przez sąd, który stwierdził, że oskarżony jest niezdolny do wzięcia udziału w procesie. Podobnie w innym przypadku dowód z badań rezonansem magnetycznym, tomografią komputerową i tomografią pozytonową pojedynczych fotonów wykazał, że oskarżony cierpi na demencję wywołaną uszkodzeniem płata czołowego i/lub skroniowego. Por. A. Alimardani, J. Chin, *Neurolaw in Australia...*, s. 255–270. Autorzy stoją na stanowisku, iż dowód neuro naukowy mógłby się okazać użytecznym narzędziem diagnostycznym w razie pojawienia się podejrzeń co do symulacji demencji przez badanego.

stania neuroprawa w zakresie przypisania odpowiedzialności karnej dziecka zasługuje na omówienie ze względu na istniejący już oddźwięk w literaturze światowej, m.in. amerykańskiej¹³, holenderskiej¹⁴ czy latynoamerykańskiej¹⁵. Odnosząc się do polskiego k.p.k. w kwestii sprawcy młodocianego, neuroprawo mogłoby posłużyć do określenia przesłanek obrony obligatoryjnej na podstawie art. 79 pkt 4. Ponadto neuronauka stosowana jest do oceny stanów zaburzenia zdrowia psychicznego w rozumieniu art. 31 polskiej ustawy karnej określanych jako choroba psychiczna, upośledzenie umysłowe lub inne zakłócenie czynności psychicznych¹⁶. Jak jednak wskazuje się w literaturze, w sytuacji oceny w tym drugim przypadku biegli są zmuszeni do szacowania możliwości rozpoznawania znaczenia czynu i kierowania swoim postępowaniem przez sprawcę w chwili czynu, co obniża wartość dowodu neuronaukowego z uwagi na fakt, że ocena ta dotyczy stanu sprawcy po popełnieniu czynu zabronionego¹⁷. Pomimo tego neuronauka jest często powoływana jako dowód w takiej sytuacji z uwagi na fakt, iż bezpośrednio może odnosić się do obecności lub braku upośledzenia umysłowego czy zaburzeń psychicznych¹⁸.

Należy jednak w tym kontekście zwrócić uwagę na przytaczane w literaturze ograniczenia techniczne dotyczące zastosowania neuronauk w prawie. A. Bigenwald i V. Chambon wymieniają następujące ich kategorie:

1. Ograniczenia czasowe (*temporal limitation*) – jak zasygnalizowano wyżej, techniki neurobiologiczne, zwłaszcza neuroobrazowanie, ukazują jedynie zmiany trwałe, istniejące w czasie procesu. Nie odnoszą się natomiast do czasowych zakłóceń istniejących w chwili przestępstwa¹⁹. Ponadto nie jest możliwe określenie, czy dana zmiana ma charakter następczy, czy uprzedni w stosunku do popełnienia czynu²⁰.

---

¹³ F.X. Shen, *Legislating Neuroscience: The Case of Juvenile Justice*, „46 Loy. L.A. L. Rev.” 2013, no. 985.

¹⁴ S. Schleim, *Real Neurolaw in the Netherlands: The Role of the Developing Brain in the New Adolescent Criminal Law*, „Frontiers in Psychology” 2020, no. 11.

¹⁵ N.E. Llamas, J.Á. Marinaro, *Neuroscience in youth criminal law: reconsidering the measure of punishment in Latin America*, „Front. Psychol.” 2020, no. 11, s. e302.

¹⁶ A. Alimardani, J. Chin, *Neurolaw in Australia...*, s. 255–270. W tym miejscu warto przywołać przypadek mężczyzny oskarżonego o zabójstwo, w sprawie którego jako dowód neuronaukowy posłużyło kilka wyników testów neuropsychologicznych oraz obrazowanie metodą rezonansu magnetycznego które wykazały istnienie choroby neurodegeneracyjnej (m.in. utratę w zakresie funkcjonalności lub struktury neuronów). Por. *ibidem*.

¹⁷ A. Petoft, M. Abbasi, *Current limits of neurolaw: A brief overview*, „Médecine & Droit” 2020, no. 161, s. 29–34.

¹⁸ A. Alimardani, J. Chin, *Neurolaw in Australia...*, s. 255–270.

¹⁹ A. Bigenwald, V. Chambon, *Criminal Responsibility and Neuroscience: No Revolution Yet*, „Frontiers in Psychology” 2019, no. 10.

²⁰ N.A. Vincent, *On the Relevance of Neuroscience to Criminal Responsibility*, „Criminal Law and Philosophy” 2010, no. 4, s. 95.

2. Ograniczenia interpretacyjne – powiązane m.in. z nieuprawnionym wnioskowaniem na temat procesów zachodzących w mózgu na podstawie aktywności niektórych obszarów bez uwzględnienia szerszego kontekstu, co może prowadzić do błędnych konkluzji, jak np. uznanie, że niewidoma osoba widzi, ponieważ dochodzi do aktywności w obszarze jej kory wzrokowej²¹.
3. Ograniczenia porównawcze – wiążą się z faktem, iż aby badanie mogło być uznawane za wartościowe poznawczo, musi być powtarzalne i poddawane grupowej analizie. Trudności na płaszczyźnie porównawczej wyrażają się w okoliczności, że każde działanie (jak również jego brak) wiąże się z pewną aktywnością mózgu, np. łączenie obrazowania zależnego od poziomu tlenu we krwi z procesami poznawczymi jest problematyczne, co wynika z następujących powodów:
  - nawet w stanie spoczynku mózg wykazuje spontaniczną aktywność,
  - myśli i zachowania osoby nigdy nie podlegają zupełnej kontroli²².
 Specyfika warunków laboratoryjnych ma szczególne znaczenie w kontekście ich zastosowania w ramach procesu karnego. W związku z tym, jak podkreśla m.in. G. Kedia, niezbędna jest powtarzalność i uogólnienie wyników tego typu badań²³.
4. Ograniczenia normatywne – odnoszą się do normatywnego ujęcia niepełnosprawności i do faktu, że pomimo wykazania istnienia pewnych zmian w mózgu nie muszą one wiązać się z niepełnosprawnością przejawiającą się w niezdolności do kierowania swoim postępowaniem, co jest powiązane ze zjawiskiem neuroplastyczności.
5. Ograniczenia eksperymentalne – ta grupa ograniczeń odnosi się do istnienia sztucznych warunków laboratoryjnych, które mogą wpływać na wynik badania, np. w pewnych okolicznościach wykonanie nawet niewielkiego ruchu w trakcie badania może doprowadzić do uzyskania błędnych (fałszywie pozytywnych) wyników²⁴.

Potencjalna rola neuroprawa w ocenie stopnia rozwoju i stanu zdrowia nieletniego. Problemy praktyczne

Stopień rozwoju nieletniego jest nierozzerwalnie powiązany z możliwością odróżniania przez daną jednostkę dobra i zła²⁵. W doktrynie wskazuje się na ko-

---

²¹ A. Bigenwald, V. Chambon, *Criminal Responsibility and Neuroscience...*

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ M. Mączyńska, *Prawo nieletniego sprawcy czynu zabronionego do rzetelnego procesu sądowego na tle obowiązujących i projektowanych przepisów prawa polskiego oraz standardów międzynarodowych*, Kraków, 2017, s. 314.

nieczność poszukiwania przyczyn ewentualnej niedojrzałości lub zaburzeń rozwojowych występujących u nieletniego i upatrywania w nich źródeł jego zachowania, w czym powinna znaleźć odzwierciedlenie treść rozstrzygnięcia²⁶. Wiek i stopień rozwoju są ze sobą nierozdzielnie powiązane, gdyż stopień rozwoju oceniany jest pod kątem adekwatności w stosunku do wieku²⁷.

Intensywny rozwój neuronauk i powiązanych z nimi technologii doprowadził do większego zrozumienia aspektów funkcjonowania ludzkiego mózgu, co wywarło znaczący wpływ na rozwój prawa karnego nieletnich m.in. w państwach Ameryki Południowej, zwłaszcza w kontekście zachowań i kontroli impulsów u młodych ludzi²⁸. Jak wskazują K.H. Federle i P. Skendelas, badania mózgu dostarczają znanego już dowodu²⁹, że nie powinno się zrównywać odpowiedzialności nieletnich i dorosłych, ponieważ ich mózgi różnią się i młodzi ludzie nie posiadają takich samych zdolności w zakresie podejmowania decyzji, a zrównanie takie jest moralnie złe i nieuprawnione z naukowego punktu widzenia³⁰. K.H. Federle i P. Skandelas wskazują także, że dowody neuronaukowe zapewniają podstawę, by przyjąć, iż nie powinno się zrównywać traktowania dzieci i dorosłych z uwagi na fakt, że ze względu na różnice w strukturze i funkcji mózgowi nie posiadają one takich samych zdolności podejmowania decyzji co osoby dorosłe³¹.

Odmienne stanowisko prezentuje m.in. E. Buss, która twierdzi, że nie ma nic niewłaściwego w przypisaniu winy dziecku, a przypisywanie winy jest domeną prawa karnego, a nie nauk o rozwoju, zaś przyjmowanie stanowiska, że neuronauka wskazuje na mniejszy stopień zawinienia, prowadzi do błędnych wniosków, że sam etap rozwoju determinuje poziom zawinienia, i nie pozostawia przestrzeni dla niezależnego prawnego i moralnego osądu³². Znaczący problem stanowi w tym

---

²⁶ *Ibidem*, s. 315.

²⁷ V. Konarska-Wrzošek [w:] P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 3.

²⁸ N.E. Llamas, J.Á. Marinaro, *Neuroscience in Youth Criminal Law: Reconsidering the Measure of Punishment in Latin America*, „Frontiers in Psychology” 2020, no. 25.

²⁹ Według S. Satel i S.O. Lilienfelda wartość dowodowa skanów mózgu jest stosunkowo niska i na ten moment nie dostarczają one dodatkowych informacji ponad te, które można uzyskać dzięki zastosowaniu kryminalistyki i klasycznych metod dochodzeniowych. Autorzy określają proces „powielania” dostępnych innymi metodami danych mianem „neuroredundacji”. Pomimo tego zastosowanie dowodów neuronaukowych w Stanach Zjednoczonych rośnie, zwłaszcza w procesach o przestępstwa zagrożone karą śmierci. Jednocześnie autorzy podkreślają, że wydanie wyroku, na którego treść w znacznej mierze wpłynął neurodowód, nie musi oznaczać błędnego orzeczenia. Por. S. Satel, S.O. Lilienfeld, *Pranie mózgu. Uwodzicielska moc (bezmysłnych) neuronauk*, Stare Groszki 2017, s. 184–185.

³⁰ F.X. Shen, *Legislating Neuroscience: The Case of Juvenile Justice*, „Loyola of Los Angeles Law Review” 2013, no. 46, s. 994.

³¹ *Ibidem*.

³² E. Buss, *Rethinking the Connection Between Developmental Science and Juvenile Justice*, „The University of Chicago Law Review” 2009, no. 76, s. 510.

kontekście fakt, że neuronauka na obecnym etapie swojego rozwoju może być źródłem informacji dotyczących uśrednionych danych odnośnie do różnic w budowie i funkcji mózgu osób w określonym wieku, ale nie zapewnia środków celem określenia indywidualnych zdolności poznawczych konkretnego nieletniego³³.

W literaturze akcentuje się prawdopodobieństwo związku asymetrii rozwoju poszczególnych części mózgu z niedojrzałością osądów i skłonnością do podejmowania ryzyka przez nastolatków³⁴. Badania wskazują na stopniowe dojrzewanie kory przedczołowej. Obszar ten reguluje funkcje wykonawcze – zaawansowane procesy poznawcze odgrywające rolę w planowaniu, kontrolowaniu impulsów, ocenie konsekwencji decyzji przed podjęciem działania³⁵. Dojrzewanie połączeń kory przedczołowej i innych regionów mózgu również zachodzi stopniowo, skutkując poprawą w zakresie kontroli impulsów i regulacji emocji³⁶. Natomiast zmiany w obszarze układu limbicznego w okresie dojrzewania prowadzą do zwiększenia emocjonalnej pobudliwości i poszukiwania nagrody (co przejawia się w podatności na wpływy otoczenia)³⁷. R.J. Bonnie i E. S. Scott formułują hipotezę (opartą na badaniach neurobiologicznych), że nastolatków przyciągają nowe i ryzykowne aktywności, włączając w to popełnienie czynów zabronionych, zwłaszcza w towarzystwie rówieśników, w momencie, w którym brak u nich właściwego osądu niezbędnego do samokontroli i rozważenia przyszłych konsekwencji swojego zachowania³⁸. Autorzy podkreślają jednak, że obecnie rozwój neuronauk nie pozwala na ich zastosowanie w indywidualnych postępowaniach dotyczących nieletnich, jednak jak wskazują, trudno przewidzieć znaczenie technik neurobiologicznych w przyszłości³⁹.

Zastosowanie neuronauk w sprawach nieletnich budzi kontrowersje wśród przedstawicieli doktryny amerykańskiej. Zdaniem D. Fasslera i R. Gura skany mózgow nieletnich dostarczają wystarczających podstaw do zwolnienia tej kategorii osób od najsurowszych kar⁴⁰. Odmienne stanowisko prezentuje R. Dahl, który wprawdzie wskazuje, że neuroobrazowanie rzeczywiście potwierdza związek pomiędzy zdolnością do podejmowania decyzji a konkretnymi cechami anatomicznymi, nie jest jednak wystarczające do szerokiego wykorzystania jako

---

³³ F.X. Shen, *Legislating Neuroscience...*, s. 995. Podobne stanowisko prezentują: R.J. Bonnie, E.S. Scott, *The Teenage Brain: Adolescent Brain Research and the Law*, „Current Directions in Psychological Science” 2013, no. 22(2).

³⁴ R.J. Bonnie, E.S. Scott, *The Teenage Brain...*, s. 159.

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ Por. B. Bower, *Teen Brains on Trial The science of neural development tangles with the juvenile death penalty*, http://www.phschool.com/science/science_news/articles/teen_brains_trial.html (21.12. 2020).

dowód w postępowaniu⁴¹. Inni autorzy akcentują w tym kontekście brak zrozumienia, w jaki dokładnie sposób cechy mózgu odnoszą się do zachowań nastolatków i podejmowania przez nich decyzji w stresowych sytuacjach⁴². Jeszcze dalej w swoich poglądach idzie J. Kagan, według którego nie można rozpatrywać kwestii odpowiedzialności karnej nieletnich bez uwzględnienia historycznego i kulturowego kontekstu⁴³. Wskazuje się również na znaczącą zmienność wśród jednostek w zakresie cech mózgu, dojrzewania poznawczego i psychologicznego, a także na brak możliwości, z uwagi na konteksty (m.in. społeczne), w których młodzież się rozwija, ustalenia uniwersalnego, sztywnego wieku odpowiedzialności karnej przy użyciu kryterium neurobiologicznego⁴⁴.

Rozwiązania polskiego prawa karnego względem nieletnich

W polskim prawie karnym zasadą jest odpowiedzialność karna osób po ukończeniu 17. roku życia, a nieletniość jest uznawana jako przesłanka pozytywna ograniczająca możliwość przypisania winy z uwagi na wiek sprawcy⁴⁵. Rozwiązanie takie, przyjęte w 1997 r., umotywowano następująco:

- „osoby, które nie ukończyły 17 roku życia zazwyczaj (oczywiście nie dotyczy to całej populacji tych osób) nie osiągnęły jeszcze odpowiedniego stopnia rozwoju biologicznego, psychicznego, społecznego czy też moralnego,
- niedojrzałość psychiczna pociąga za sobą brak kontroli mechanizmów własnego zachowania, co w pewnym stopniu ogranicza zdolność do autodeterminacji,
- nieletni obniżoną ma tak zwaną zdolność oporu, czyli umiejętność przezwyciężenia motywów, skłaniających go do popełnienia czynu zabronionego”⁴⁶.

Powyższe wydaje się spójne z danymi dotyczącymi kontroli impulsów i podejmowania decyzji, które potwierdzają badania neuronaukowe. Wydaje się, że w związku z tym można się zgodzić z przytoczonymi wcześniej twierdzeniami, iż nie dostarczają one informacji niemożliwych do uzyskania za pomocą innych metod, przynajmniej w zakresie aspektów odpowiedzialności karnej nieletnich⁴⁷. Kryterium neurobiologiczne zdaje się jednak użyteczne w odniesieniu do oceny

---

⁴¹ J.D. Aronson, *Neuroscience and Juvenile Justice*, „Akron Law Review” 2009, no. 42, s. 928.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ M. Amiel, *Neuroscience and Juvenile Responsibility*, *Science and Technology Briefings*, 2019, https://www.senat.fr/fileadmin/Fichiers/Images/opecest/quatre_pages_anglais/OPECST_2020_0008_neuroscience_briefing.pdf (21.12.2020). Podobnie w tym opracowaniu podkreślono wagę kontekstu kulturowego w aspekcie nieprzydatności neuronauk do ustalenia wieku odpowiedzialności karnej.

⁴⁵ O. Rataj, *Projektowane zmiany w zakresie odpowiedzialności karnej nieletnich w kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 1, s. 137.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Por. S. Satel, S.O. Lilienfeld, *Pranie mózgu...*, s. 185

koncepcji jurystycznej jako niewłaściwej poprzez nakazywanie traktowania nieletniego jako „małego dorosłego”, a więc osobę zdolną do wypełnienia znamion czynu zabronionego czy popełnienia przestępstwa, co wydaje się przeważać szalę na rzecz koncepcji terapeutycznej polegającej na resocjalizacji nieletniego i unikaniu najcięższych gatunkowo kar⁴⁸.

Podsumowanie

W świetle poglądów doktryny trudno przewidzieć przyszły rozwój neuro nauk i ich wpływ na prawo karne, zarówno w odniesieniu do nieletnich, jak i osób dorosłych, pomimo licznych kontrowersji co do etyki i wartości dowodowej wyników badań uzyskanych za pomocą technik neurobiologicznych. Nie można jednak lekceważyć wzrastającej tendencji w zakresie wykorzystania neurodowodów i można przypuszczać, że w przyszłości znajdą one szerokie zastosowanie również na gruncie polskiej praktyki prawniczej. Jak już wspomniano, z uwagi na różnice indywidualne w zakresie rozwoju nieletniego i odmienności kulturowe nie jest możliwe utworzenie uniwersalnego kryterium wieku w Unii Europejskiej, a wykorzystanie w celu oceny stanu zdrowia (poczytalności) nieletniego obwarowane jest licznymi ograniczeniami technicznymi (czasowymi, porównawczymi, interpretacyjnymi czy eksperymentalnymi). Skany mózgów nieletnich, a właściwie wynikające z nich uśrednione dane, wydają się natomiast potwierdzać słuszność argumentów na rzecz konieczności położenia nacisku na przywracanie nieletnich społeczeństwu i ograniczenie represyjności prawa karnego na rzecz środków leczniczych i terapeutycznych z uwagi na ich psychofizyczną niedojrzałość.

Bibliografia

- Alimardani A., Chin J., *Neurolaw in Australia: The Use of Neuroscience in Australian Criminal Proceedings*, „Neuroethics” 2019, no. 12.
- Alimardani A., *Neuroscience, criminal responsibility and sentencing in an islamic country: Iran*, „Journal of Law and the Biosciences” 2018, no. 5(3).
- Amiel M., *Neuroscience and Juvenile Responsibility*, *Science and Technology Briefings*, 2019, https://www.senat.fr/fileadmin/Fichiers/Images/opecst/quatre_pages_anglais/OPECST_2020_0008_neuroscience_briefing.pdf.
- Aronson J.D., *Neuroscience and Juvenile Justice*, „Akron Law Review” 2009, no. 42.
- Bigenwald A., Chambon V., *Criminal Responsibility and Neuroscience: No Revolution Yet*, „Frontiers in Psychology” 2019, no. 10.

---

⁴⁸ K. Fila, *Wiek nieletniego sprawcy czynu zabronionego jako podstawa domniemania możliwości ponoszenia odpowiedzialności karnej w świetle projektu nowelizacji Kodeksu karnego z 2019 r.*, „Probacja” 2019, nr 4, s. 121.

- Bonnie R.J., Scott E.S., *The Teenage Brain: Adolescent Brain Research and the Law*, „Current Directions in Psychological Science” 2013, no. 22(2).
- Bower B., *Teen Brains on Trial The science of neural development tangles with the juvenile death penalty*, http://www.phschool.com/science/science_news/articles/teen_brains_trial.html.
- Buczkowski K., *Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich w wybranych krajach*, Warszawa 2018.
- Buss E., *Rethinking the Connection Between Developmental Science and Juvenile Justice*, „The University of Chicago Law Review” 2009, no. 76.
- Fila K., *Wiek nieletniego sprawcy czynu zabronionego jako podstawa domniemania możliwości ponoszenia odpowiedzialności karnej w świetle projektu nowelizacji Kodeksu karnego z 2019 r.*, „Probacja” 2019, nr 4.
- Gkotsi G.-M., Moulin V., Gasser J., *Neuroscience in the Courtroom: From responsibility to dangerousness, ethical issues raised by the new French law*, „Encephale” 2015, no. 41(5).
- Konarska-Wrzosek V. [w:] P. Górecki, V. Konarska-Wrzosek, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Llamas N.E., Marinaro J.Á., *Neuroscience in youth criminal law: reconsidering the measure of punishment in Latin America*, „Front. Psychol.” 2020, no. 11.
- Mączyńska M., *Prawo nieletniego sprawcy czynu zabronionego do rzetelnego procesu sądowego na tle obowiązujących i projektowanych przepisów prawa polskiego oraz standardów międzynarodowych*, Kraków 2017.
- Meynen G., *Neurolaw: Neuroscience, Ethics, and Law. Review Essay*, „Ethical Theory and Moral Practice” 2014, no. 17.
- Meynen G., *Neurolaw: recognizing opportunities and challenges for psychiatry*, „Journal of Psychiatry & Neuroscience” 2016, no. 41(1).
- Petoft A., Abbasi M., *Current limits of neurolaw: A brief overview*, „Médecine & Droit” 2020, no. 161.
- Rataj O., *Projektowane zmiany w zakresie odpowiedzialności karnej nieletnich w kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, no. 1.
- Rosenthal H., *Scanning for justice: Using neuroscience to create a more inclusive legal system*, „Columbia Human Rights Law Review” 2019, no. 50.3.
- Satel S., Lilienfeld S.O., *Pranie mózgu. Uwodzicielska moc (bezmądrych) neuronauk*, Stare Groszki 2017.
- Schleim S., *Real Neurolaw in the Netherlands: The Role of the Developing Brain in the New Adolescent Criminal Law*, „Frontiers in Psychology” 2020, no. 11.
- Shen F.X., *Legislating Neuroscience: The Case of Juvenile Justice*, „46 Loy. L.A. L. Rev.” 2013, no. 985.
- Shen F.X., *The overlooked history of neurolaw*, „Fordham Law Review” 2016, no. 85.
- Vincent N.A., *On the Relevance of Neuroscience to Criminal Responsibility*, „Criminal Law and Philosophy” 2010, no. 4.

Streszczenie

W artykule podjęto tematykę odpowiedzialności karnej osób nieletnich. Przedstawiono praktykę w zakresie stosowania technik neurobiologicznych w celu określenia zdolności do występowania w procesie i przypisywalności odpowiedzialności za popełniony czyn (*neurolaw in juvenile justice*). Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy tego typu środki mogłyby okazać się użyteczne w kontekście stworzenia uniwersalnego narzędzia mogącego doprowadzić do ujednoczenia zasad odpowiedzialności karnej nieletniego w Unii Europejskiej. Z uwagi na podjętą problematykę opracowania skoncentrowano się zwłaszcza na aspektach dotyczących stopnia rozwoju nieletniego.

Postawiono hipotezę, iż neuroprawo może okazać się w ograniczonym stopniu użyteczne w kontekście oceny kryterium niepoczytalności, natomiast nieprzydatne w odniesieniu do ewentualnego przededefiniowania pojęcia nieletniości.

Słowa kluczowe: neuroprawo, odpowiedzialność karna, nieletni, wiek odpowiedzialności karnej

JUVENILE CRIMINAL RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT OF NEUROLAW

Summary

In the article the subject of criminal liability of juveniles was taken up. The practice in the scope of applying neurobiological techniques in the aim to determine ability to participate in the trial and assignability of responsibility for committed act (neurolaw in juvenile justice). The attempt to answer the question was taken up whether these kind of measures could turn out to be useful in the context of creating universal tool leading to uniform rules of criminal responsibility of the juveniles in the European Union. Having regards to the issues of the paper taken up it was concentrated especially on aspects regarding to the degree of development of the juvenile. The hypothesis was formulated that neurolaw could be useful in the limited degree in the assessment criterium of insanity whereas useless in the reference to possible redefining of the term of underage.

Keywords: neurolaw, criminal responsibility, juvenile, the age of criminal responsibility